

Preek gehouden op 29 december 2024 Westerkerk Terugblik 2024
in de Westerkerk Amsterdam
Jesaja 61.12 Lukas 2.33
Door ds. Herman Koetsveld

Al jaren schrijf ik aan het einde van het jaar wat ooit ik een Theologisch Jaaroverzicht ben gaan noemen. De laatste jaren schreef ik dat ergens halverwege november voor het laatste nummer van het levensbeschouwelijke magazine Volzin. Een opsomming en duiding van de belangrijkste bewegingen wereldwijd, in onze samenleving, in kerk en geloof om tenslotte met een persoonlijke noot te besluiten.

Toen ik afgelopen najaar de deadline voor dit schrijven zag naderen overviel me echter een zwaarte waarvan ik vermoedde dat die alleen maar zou toenemen als ik daadwerkelijk een poging zou wagen zo'n overzicht op papier te krijgen. Ik legde het mijn goede vriend Enis Odaci voor (die magazine en website van Volzin onder zijn hoede heeft) en we besloten met elkaar als christen en moslim in gesprek te gaan over de dingen van dit nu aflopende jaar 2024 en van dat gesprek verslag te doen. Dat deed natuurlijk niks af aan het gewicht van wat we bespraken, maar zo'n samen delen en spreken, dat blijkt zijn eigen troost en kracht te hebben.

En dan hebben we direct misschien al een van de meest belangwekkende thema's te pakken: juist het 'samen' van samen overleggen, samen spreken, samen delen, kortom samen-leven dus, juist dat is nog verder onder druk komen te staan. Enis en ik kozen voor de weinig opbeurende titel boven de weergave van ons gesprek: '2024; het jaar van naderende chaos'.

Terwijl de klanken van de afgelopen drie in mijn beleving zo indrukwekkende, vredevolle en dus troostrijke kerstvieringen nog volop in mijn hoofd en hart naklinken besluit ik dat geen poging ga doen om alsnog zoiets als een 'overzicht' te geven. Maar met de woorden van de profeet Jesaja, Simeon de rechtvaardige en Hanna de profetes als richtingwijzers probeer ik een duiding van de tijden vanuit gelovig perspectief te geven. Ik las allereerst de epiloog van het Theologisch Jaaroverzicht van vorig jaar er nog even op na. Ik citeer:

'Voordat ik dit overzicht ging schrijven dacht ik tevergeefs na over de titel. Nu schiet me die te binnen: '2023; het jaar van bestaansonzekerheid.' En dan heb ik het dus vooral over de tijdgeest, de existentiële beleving van

angst, onzekerheid en niet-meer-weten-hoe-verder met alle persoonlijke, politieke en maatschappelijke reacties van dien. En dus zal de geloofstaal die immer cirkelt rond vertrouwen, hoop en liefde weer met verve opgediept, gedeeld, bezongen en dus geleerd en doorleefd mogen gaan worden.’ Einde citaat.

Taal van vertrouwen dus als medicatie voor de zware aandoeningen van onze tijd.

Drie thema’s wil ik hier nu naar voren brengen als kernwoorden voor het dit aflopende jaar. Het eerste thema is dat van het zoekgeraakte ‘midden’. Wereldwijd en ook in onze samenleving, onze stad en soms denk ik zelfs in de kerken en andere religieuze gemeenschappen zijn er middelpuntvliedende krachten aan het werk.

En met dat ik dit op schrijf komt het Bijbelse woord diabolos waar ons woord duivel mee samenhangt in me op. Een letterlijk alles door elkaar gooierende en chaos veroorzakende kracht die mensen, bevolkingsgroepen, democratische structuren, maatschappelijke instituten die tot voor kort als vanzelfsprekend in een zekere samenhang en verbondenheid leefden uit elkaar drijft. ‘En leid ons niet verzoeking, maar verlos ons van de boze’ bidden we zondag op zondag. Het kwaad is nooit ver van ons, leert de Schrift ons. Het onkruid en het graan groeien door elkaar heen, houdt Jezus ons, zijn leerlingen waarschuwend voor.

Eerder voerde ik hem hier op: Willem Breedveld, die decennialang politiek commentator was van het dagblad Trouw voorzag die leegloop van wat hij het ‘midden’ van de samenleving noemde. Hij had het niet alleen over het politieke midden, maar hij doelde op een bijna mystiek, noem het geestelijk midden waar het besef aanwezig is dat je met respect elkaar probeert te vinden en samen, ook al denk en leef je anders dan die ander, toch tot oplossingen van de problemen van dat moment komt. Ik ben zijn lezing van een jaar of 14 geleden nooit vergeten, omdat voelbaar was dat hij iets uitgesproken wezenlijks aanraakte waar hij zelf ook nog nauwelijks woorden voor had. Was het een ‘midden’ van het kaliber waar Jezus over sprak dat hij daar aanwezig is als mensen elkaar in zijn naam en geest ontmoeten? Al zijn het er twee of drie?

De profeet Jesaja zegt het onverbloemd: ‘Ik vind vreugde in de Ene. Mijn hele wezen, mijn hele zijn is op Hem afgestemd’. En van daaruit spreekt de profeet over naderende en reddende gerechtigheid. Het besef van Gods

gerechtigheid, noem het dat alles omvattende 'midden' als bron en ruimte van alle leven, als grond voor de ethiek en het goede leven ook als we er geen woorden voor wisten te vinden, dat besef lijkt in het afgelopen jaar verder verdampt.

Het geestelijke vacuüm dat daarmee zich verder verdiept maakt de ruimte vrij voor het verlangen naar, of moet ik zeggen, het geloof in de sterke man met macht, die zich vrijwel zonder uitzondering omringt met multi-miljonairs of multi-miljardairs. De door de kerk gezegende Poetin, de verkiezing van door de evangelische gemeenschappen in het zadel geholpen Trump als meest beeldbepalende figuren, maar overal is het gaande dat optuigen van de met religieus-nationalistische taal omgeven aureool van de messiaanse figuur die 'ons volk' komt redden van de naderende dreiging van ondergang en overheersing door die 'anderen'. 'Hoe de wereld in 2024 autocratischer werd' kopte de NOS gisteren. En ja, daar hoort dus het gekozen woord van het jaar bij: polarisatie. Het politieke debat bereikte in ons land een ongekend dieptepunt.

De keerzijde is de roep om en het verlangen naar een nieuwe verbondenheid. Maar dat haalt het nieuws vaak niet. Maar overal zijn er de kleine nieuwe initiatieven in straten, buurten, wijken en allerlei culturele uitingen om mensen weer bij elkaar te brengen, te ondersteunen, te helpen waar dat kan. Verbondenheid, of verlangen naar verbondenheid, ook dat had het woord van het jaar kunnen worden. Om onze koning te citeren in zijn indringende kersttoespraak: 'Zodra we elkaars pijn en elkaars verlangen zien, ontstaat ruimte voor begrip. En begrip zorgt voor verbinding. Laten we bij alle verschillen van mening ook op zoek gaan naar het menselijke dat ons samenbrengt.' Einde citaat.

Het tweede hiermee direct samenhangende thema is dat van oorlog en vrede. 'We moeten ons geestelijk en praktisch voorbereiden op oorlog', zo sprak de nieuwe secretaris-generaal van de NAVO, onze eigen Mark Rutte ons Europeanen toe. Daarmee doelend op de Russische dreiging om wellicht de oorlog tegen Oekraïne uit te willen breiden naar de Baltische Staten en wat de man mogelijk nog verder op zijn verlanglijstje van machtsuitbreiding heeft staan. De kosten van de inmiddels wereldwijd ontketende wapenwedloop zijn duizelingwekkend hoog.

De huidige oorlogen en het opleven van nieuwe oorlogsdreigingen heeft de allerhoogste prioriteit van de mensheid om zorg te gaan dragen voor de

aarde in plaats van haar te gronde te richten, zoals afgesproken in de klimaatafspraken van 2015 in Parijs, naar de achtergrond gedrongen. De vredesbewegingen, ook de kerkelijke, zoeken moeizaam naar een antwoord op wat nu gaande is. Gisteren in het nieuws: Een nieuw record in de geschiedenis van de mensheid: 473 miljoen kinderen leven in oorlogsgebieden. Zo'n bericht, het gaat elk bevattingsvermogen te boven. Het gaat elk begrip over wat en wie de mens is te boven.

'Omwille van Sion zal ik niet zwijgen, omwille van Jeruzalem ben ik niet stil totdat het licht van haar gerechtigheid daagt', riep Jesaja. Al die mensen die het kindje Jezus zagen in de later door de Romeinen verwoeste tempel zagen met de profetes Hanna uit naar de bevrijding van Jeruzalem. Deze stad van vrede, die zelden vrede heeft gekend: ook nu weer het oog van de cycloon waar de stormwinden van haat en tomeloos geweld onbeheersbaar en dodelijk verwoestend omheen cirkelen. De terreuraanval van de Palestijnse Hamas van 7 oktober vorig jaar op Israël is beantwoord met een grenzeloze niets en niemand ontziende verwoesting van Gaza die inmiddels door tal van internationale organisaties als genocide, als volkerenmoord is bestempeld. Met alle internationale en ook in ons land en onze stad daarmee samenhangende oplopende spanningen en conflicten.

Onze landelijke kerk tobt er maar mee om wat dan heet de onlosmakelijke verbondenheid met het volk Israël te combineren met een volstrekt eenduidige solidariteit met het Palestijnse volk in Gaza en de Westbank. Dat werd wel heel pijnlijk duidelijk toen er een onderscheid werd gemaakt tussen Palestijnse christenen en moslims. Het verwaterde onderscheid tussen kritiek op het oorlogsgeweld enerzijds en antisemitisme en anti-islamisme anderzijds bleek een giftige cocktail in de maatschappelijke verhoudingen.

'Er zal een zwaard door je ziel gaan', zegt de Simeon tegen moeder Maria, 'omdat velen in Israël vanwege dit kind ten val zullen komen of juist zullen opstaan'. Deze woorden krijgen een extra lading als de woorden 'dit kind' die natuurlijk gaan over Jezus ingevuld worden als degene die geslachtofferd werd aan het kruis van de macht, waarin de religie met het idee van een God die natuurlijk aan 'onze kant staat' de aanjager bleek en blijkt van het afzien van recht, barmhartigheid en respect voor de menselijkheid van de ander.

En daarmee kom ik op het derde thema. De rol van de taal in het algemeen en de religieuze taal in het bijzonder. De religiecritici die menen dat de godsdiensten de grote aanjagers zijn van haat, oorlog en geweld hebben meer gelijk dan ons lief is.

Vriend Enis zegt: religieuze taal is de krachtigste taal. Ik denk dat hij gelijk heeft, omdat dat de woorden wel het meest en diepst onze identiteit raken. Dat ik Tukker of Amsterdammer of Nederlander ben zegt iets over de plek waar ik vandaan kom of woon. Maar dat ik christen ben zegt alles over mijn diepste levensoriëntatie. Over de waarheid van mijn bestaan, over ziel en zaligheid, over dat hele pakket van basiswaarden en daaruit voortvloeiende normen waar ik me met wisselend succes aan probeer te houden.

Wat dan in tijden van spanningen en onzekerheid zoals in het afgelopen jaar gebeurt is dat tallozen juist die taal verbinden met het verlangen naar rust en zekerheid en dus politieke steun van de sterke man of de partij die dat belooft voor elkaar te krijgen als een soort nieuwe messias of messiaanse beweging. Zo begrijpelijk, maar zo verontrustend tegelijk als daarmee de ander wiens afkomst, geloof, religieus waardenpakket anders is dan dat van 'ons', 'ons land', onze identiteit.

In dit verband nogmaals onze koning Willem-Alexander geciteerd: 'In dit land is iedereen vrij om troost en inspiratie te vinden in zijn eigen geloofsovertuiging of levensfilosofie. Iedereen is vrij om zich te uiten. Christenen, Joden, Moslims, humanisten, atheïsten, of hoe u ook in het leven staat. Ieder mens is even waardig. We hoeven elkaars overtuigingen en opvattingen niet te delen. Als we ons maar realiseren dat anderen, net als wij, mensen zijn van vlees en bloed. Met herkenbare emoties.'

Einde citaat. Als ik de majesteit nog mag aanvullen: Mensen net als wij, zeker, maar ook met andere geloofstaal of - in onze samenleving steeds vaker - juist geen geloofsvoorstellingen al dan niet met bijbehorende waarden en normen. Want dat is nu net het spannende huiswerk dat samenlevingsbreed en dus ook kerkelijk breed op ons bordje ligt: hoe de ander in haar/zijn anders-zijn te verstaan, te begrijpen, te ontmoeten, mee samen te leven?

Ja, onze werkelijkheid, van de grote machtsstructuren tot en met jouw hart en ziel worden ingekleurd en krijgt zijn richting en beleving door woorden. Jozef en Maria zijn verbaasd over wat over Jezus wordt gezegd, door de

herders, door deze twee oude mensen op het tempelplein. Maria, zo staat er, bewaarde deze woorden in haar hart, ook al zal dat een diep verwond hart blijken te worden. Levenswoorden van den beginnen, zongen we net.

Tenslotte, hoe als geloofsgemeenschap te antwoorden op dat vele dat in het afgelopen jaar op ons afkwam en wat als huiswerk voor het komende jaar onze aandacht zal blijven vragen? In het afgelopen najaar kwamen in een bezinningsronde over de kleiner wordende rol van de kerk in de samenleving deze woorden naar voren: trouw en toewijding. Ik ervaar dat als een zegen dat ons dat werd aangereikt. Laten wij in alle eenvoud ook trouw blijven aan onze roeping navolgers van Jezus Christus te zijn. En ja, dat vraagt vanzelfsprekend telkens om een antwoord op de vraag wat dat in de context van vandaag betekent.

En toewijding: wat is er veel, ontzettend veel aan kleine daden, aan stille hulp, aan een goed woord op een kaartje of in een mailtje van meeleven dat zo goed doet.

Hoopvol zijn de gesprekken met de jongere generatie: hun zoeken naar wat er werkelijk toe doet, naar wat de toekomst open houdt voor hen, voor de natuur, voor eerlijkheid en recht voor wat en wie kwetsbaar is.

Dat met hen en in bondgenootschappen met tal van organisaties te blijven zoeken, vertrouwen, omarmen wat ons gegeven wordt, soms zo volkomen onverwacht en onvermoed: levenswoorden, aangesproken worden, een ontmoeting die een totaal ander perspectief opent. De Geest wervelde en wervelt over de chaos, om zoals de lieddichter het zegt: om voluit op de toekomst aan te leven. Laten we ook dit lied zingen, vanuit de springlevende hoop op en verlangen naar heil en zegen.

Voor nu, morgen en alle dagen van het nieuwe jaar die voor ons liggen. Godzijdank, Amen.